

Omorganisera socialbidragssystemet

Under det senaste decenniet har socialbidragstagandet stått i fokus för den offentliga debatten i Sverige. Sedan 1999 har en politisk målsättning varit att halvera socialbidragstagandet, något som har visat sig vara mycket svårt att åstadkomma. Under de senaste åren har ca nio miljarder kr betalats ut till ca 400 000 människor årligen i Sverige, vilket motsvarar drygt fyra procent av befolkningen. I samband med den pågående ekonomiska krisen har socialbidragstagandet dessutom fått en allt mer framträdande roll i debatten. Under det senaste året har många uttryckt en oro för att socialbidragstagandet ökar dramatiskt. Vad kan man då göra för att mer permanent minska antalet individer som går på socialbidrag?

I *Fattigdom i folkhemmet: Från socialbidrag till självförsörjning* (Välfärdsrådets rapport 2008, SNS Förlag) analyserar jag, Karin Edmark, Jörgen Hansen och Eva Mörk socialbidragstagandet i Sverige. Vår huvudslutsats är att socialbidragssystemet bör omorganiseras för att bli mer effektivt ur samhällets synvinkel och mer rättvist ur individens synvinkel. En viktig ingrediens i omorganisationen skulle vara att Arbetsförmedlingen skulle ta över ansvaret för de arbetslösa socialbidragstagarna.

I rapporten finner vi att gruppen som tar emot socialbidrag är tämligen heterogen. Här finns allt ifrån fullt arbetsföra individer, vilket antagligen är den grupp av socialbidragstagare som ökar mest under den nuvarande krisen, till individer som får socialbidrag år efter år, där socialbidraget utgör en stor del av den disponibla inkomsten, och som står långt från arbetsmarknaden. Olika typer av åtgärder och program är lämpliga för dessa grupper och olika krav bör ställas på dem.

Arbetsförmedlingen har lång erfarenhet av arbetsmarknadspolitik och den kommunala socialtjänsten lång erfarenhet av att jobba med individer med sociala problem. Empiriska resultat tyder på att kommunala arbetsmarknadsprogram fungerar sämre än statliga. Arbetsförmedlingen bör därför sköta all form av arbetsmarknadspolitik, medan socialtjänsten ska ta hand om insatser för dem som står långt från arbetsmarknaden. Att samla insatserna för arbetssökande under en statlig myndighet skulle dessutom innebära att samma service kan ges och samma krav ställas oavsett var i landet man bor, vilket är önskvärt ur rättvisesynpunkt.

För att genomföra profileringen av de hjälpsökande anser vi att en gemensam instans bör införas. Denna kan antingen vara en ny egen myndighet eller ett samverkansorgan där personal med kompetens från socialtjänsten, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan ingår. Denna instans ska fatta

beslut om huruvida en hjälpsökande ska gå vidare till Arbetsförmedlingen eller till den kommunala socialtjänsten. Syftet med instansen är att undvika att hjälpsökande skickas mellan myndigheterna. Det ska också vara möjligt med upprepad arbetsprövning i de fall då individens arbetsförmåga har förbättrats eller försämrats på grund av hälsoskäl eller liknande.

Med Arbetsförmedlingen som ansvarig myndighet för den grupp av individer som är arbetsföra men saknar egen försörjning, så är det lämpligt att Arbetsförmedlingen även ansvarar för stödet till denna grupp. Vi föreslår därför att ett behovsprövat arbetsmarknadsstöd införs som ersättning för arbetsföra individer som saknar egen full försörjning. Detta bidrag ska ersätta socialbidraget för denna grupp och säkerställa att individen har en skälig levnadsnivå. Det kontanta arbetsmarknadsstödet ska inte vara lägre än vad man skulle få i socialbidrag. Snarare kan det vara något generösare för att undvika att arbetsföra individer "låtsas" vara arbetsoförmögna. Eventuellt kan man tänka sig att det behovsprövade arbetsmarknadsstödet trappas ned efter en viss tid som den hjälpsökande haft ersättningen.

Att utbetalningarna av det behovsprövade kontanta arbetsmarknadsstödet ligger under staten innebär en rad fördelar: (i) olika typer av målkonflikter mellan den kommunala och den statliga verksamheten undviks (som t ex att beslutsfattare på de olika nivåerna försöker föra över kostnaden för en individ på den andres budget), (ii) sannolikheten ökar att samtliga hjälpsökande kommer att vara en prioriterad grupp hos Arbetsförmedlingen, (iii) man undviker att kostnader spiller över från statlig till kommunal nivå på grund av förändringar i andra delar av försäkringssystemet (t ex förändringar i a-kassan eller i sjukförsäkringssystemet) och (iv) Arbetsförmedlingen ges möjlighet till sanktioner i form av indraget eller minskat stöd för de deltagare som inte följer reglerna.

De individer som får det behovsprövade kontanta arbetsmarknadsstödet bör möta strikta aktiveringskrav redan från första dagen. Krav på aktivering kan bidra till att minska bidragstagandet både genom att göra det mindre attraktivt att söka bidraget för individer som föredrar mer fritid och genom att öka individens möjligheter att få arbete. Forskningsresultat tyder också på att aktiveringskrav minskar bidragstagandet och ökar sysselsättningen. Aktiveringen bör bestå av olika typer av utbildningar, jobbträning och söka jobb-aktiviteter, gärna i kombination med varandra. Många långtidsberoende socialbidragstagare har varit borta från arbetsmarknaden under en lång tid. Sådan frånvaro minskar sannolikt inte bara en individs humankapital och produktionsförmåga utan även möjligheten att få arbete. Långvarig frånvaro från arbetslivet kan också signalera bristfälliga arbetsmarknadskunskaper för eventuella arbetsgivare. Det är rimligt att anta att positiva effekter uppstår om individer som har varit utan arbete under lång tid även erbjuds olika utbildningsmöjligheter, t ex elementära kunskaper i jobbsökande, språkutbildning eller yrkesutbildning.

De individer som hänvisas till socialtjänsten ska erbjudas individanpassade åtgärder med syftet att undvika socialt utanförskap. Åtgärderna

ska i bästa fall möjliggöra att individen så småningom blir arbetsför och i slutändan självförsörjande. De ska vara relaterade till hälsoproblem eller sociala problem och inte ha karaktären av rena arbetsmarknadsåtgärder. Det kan handla om allt från regelbundna stödmöten till olika typer av rehabiliteringsinsatser. Man kan även tänka sig att socialtjänsten upphandlar program och utbildningar från privata aktörer, eller bedriver verksamhet i samverkan med sådana aktörer. Dessutom ska socialtjänsten sammanställa individuella handlingsplaner för varje hjälpsökande, som diskuteras vid regelbundet hållna möten.

En omorganisation i den riktning som skissats här tror vi är ett viktigt steg för att se ett permanent minskat socialbidragstagande.

Matz Dahlberg